

درس چهاردهم
سوره انعام: آیات (۳۱ - ۳۶)

نکات مهم آیات:

۱. «ملاقات با خدا» به معنای «دیدار شهودی و

باطنی خداوند» است؛

۲. منکران «لقای الهی»، به محض ورود به آخرت،

خسران خود را آشکارا می‌بینند و حسرت می‌-

خورند؛

۳. «زندگی دنیوی»، چیزی جز «لعب / بازیچه» و

«لهو / سرگرمی» نیست؛

۴. ظالمانی که پیامبر ص را تکذیب می کردند، در

حقیقت آیات الهی را تکذیب می کردند؛

۵. پیامبر رحمت ص به سبب لجبازی ها و تهمت -

های مشرکان، غمگین می شد و خداوند به او

تسلی می داد؛

۶. اصولاً همه پیامبران الهی، از یک طرف مورد

تکذیب و آزار قرار گرفتند و از طرف دیگر،

مورد نصرت خدا واقع شدند؛

۷. یکی از سنت های تغییرناپذیر الهی عبارت است

از: «نصرت الهی پس از صبر بر ناملایمات»؛

۸. کسی که معجزه قرآن را نپذیرد، معجزات

دیگر، او را هدایت نخواهد کرد؛

۹. اعراض کنندگان از حق، همچون مردگانی در
میان زنده‌ها هستند.

لغات درس چهاردهم

قَدْ:	قطعاً	تَغْقُلُونَ:	می اندیشند
جَاءَهُمْ:	آمد ایشان را	خَسِرَ:	زیان دید
فَرَطْنَا:	کوتاهی کردیم	السَّاعَةُ:	قیامت
ظُهُورِهِمْ:	پشت های شان	يَحْمِلُونَ:	حمل می کنند
يَزِرُونَ:	حمل می کنند	أَلَا:	آگاه باش
لَدَارُ:	سرای	لَعِبَ:	بازی
نَعْلَمَ:	می دانیم	يَتَّقُونَ:	پرهیزگاری می کنند
يَجْحَدُونَ:	انکار می کنند	لَيَحْزُنَنَّكَ:	سخت غمگین می کند تو را
رُسُلُ:	پیامبران	لَقَدْ:	هر آنچه
نَصَرْنَا:	یاری ما	أَوْذُوا:	آزار دیدند
حَسَرَتَ:	شدت پشیمانی	مُبَدَّلَ:	تغییر دهنده ای
سَلَّمَ:	نزدبان	يَبْعَثُهُمُ:	آنان را زنده می کند
بِلِقَاءِ:	ملاقات	يُكَذِّبُوكَ:	تو را تکذیب می کنند
بَعَثَهُ:	ناگاه	كُذِّبَتْ:	تکذیب شدند
أَوْزَارَهُمْ:	بار سنگین شان	أَتَاهُمْ:	رسید آن ها را
سَاءَ:	بد است	نَبَأُ:	خبر
لَهُوُ:	سرگرمی	فَفَقَّ:	راه های زیرزمینی

❖ آیه ۳۱: قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا
جَاءَتْهُمْ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا
فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ
مَا يَزِرُونَ

ترجمه: کسانی که لقاء الهی را دروغ انگاشتند،
قطعاً زیان دیدند تا آنگاه که قیامت بناگاه بر آنان
دررسد، می گویند: ای دریغ بر ما بر آنچه درباره آن
کوتاهی کردیم، و آنان بار سنگین گناهان شان را به
دوش می کشند. چه بد است باری که می کشند.

تفسیر:

این آیه نیز به یکی دیگر از آثار سوء «انکار بعثت انبیا» پرداخته است.^۱

کسانی که لقای پروردگارشان را تکذیب کردند، همواره در خسران خواهند بود تا زمانی که ناگهان رستاخیز برپا شود و در برابر صحنه‌های وحشتناک قرار گیرند و نتایج اعمال‌شان را با چشم خود ببینند.^۲ در این لحظه از تفریط خود در بیراهه رفتن، حسرت می‌خورند و فریاد «وا حسرتا» سر می‌دهند. لازم به ذکر است که با حالت احتضار و ورود به برزخ، خسران آن‌ها آشکار می‌شود و در نهایت به حسرت می‌رسند.^۳

۱. المیزان، ج ۷، ص ۷۹.

۲. تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۲۰۵.

۳. تسنیم، ج ۲۵، ص ۸۹.

بِقَاءِ اللَّهِ: (ملاقات خدا): منظور از ملاقات پروردگار،
یا ملاقات معنوی و ایمان شهودی است یا ملاقات
صحنه‌های رستاخیز و پاداش و جزای آن است.^۴

إِذَا جَاءَتْهُمْ السَّاعَةُ بَغْتَةً: ناگهانی بودن قیامت به
معنای تبدیل مجموعه نظام هستی و نشئه زمان و
حرکت و موجودات مادی به نشئه دیگر است، نه به
معنی وقوع لحظه‌ای. انسانی که از خانه حرکت به
خانه قرار می‌رسد، ناگهان همه چیز را دگرگون
یافته می‌بیند.^۵ همین که روز قیامت ناگهانی فرا
رسید، با دیدن آن روز هول‌انگیز، اهل عقاب می-

۴. تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۲۰۵.

۵. تسنیم، ج ۲۵، ص ۸۹.

گویند: زهی حسرت، ما در دنیا عمر خود را تباه کردیم!^۶

يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ: غالباً بار سنگین را بر پشت حمل می کنند و از آنجا که گناهان، بار سنگین محسوب می شوند، عبارت «ظهورهم» را آورده است. ضمناً گناه را «وزر» فرمود، زیرا وزر به معنی سنگینی است و گناه نیز در قیامت بر انسان سنگینی می کند، در حالی که بار اخروی (یعنی گناهان)، علاوه بر سنگینی، موجب آتش نیز می باشد، مانند کسی که بار سنگینی از آتش را بر پشتش حمل می کند.^۷

۶. مجمع البیان، ج ۸، ص ۶۴.

۷. تسنیم، ج ۲۵، ص ۹۱، ۹۸.

*****

❖ آیه ۳۲: وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُوَ وَلَدَارُ
الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

ترجمه: و زندگی دنیا جز بازی و سرگرمی نیست،
و قطعاً سرای بازپسین برای کسانی که پرهیزگاری
می کنند، بهتر است. آیا نمی اندیشید؟!

تفسیر:

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُوَ: "حیات دنیا" در
برابر "حیات آخرت" یک بازیچه و سرگرمی بیش

نیست. خدا بازیگر نیست که بازیچه بیافریند.^۸ حیات دنیا در صورتی بازیچه است که راهی برای درک سعادت آخرت نباشد.

مقصود از بازیچه بودن دنیا، خود دنیا نیست، بلکه اعمال زشت انسان در دنیا است؛ زیرا «حیات دنیا» به معنی اعمال دنیا است، بنابراین، کارهایی که موجب خشنودی خدا هستند، بازیچه نخواهند بود.^۹ برای اساس، مخلوقات الهی اعم از آسمان و زمین و... واقعیت‌اند نه بازیچه. در هر صورت، دنیا محل عمل اختیاری انسان است. آن‌ها که دنیا را برای تفاخر،

۸. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۰۱.

۹. مجمع البیان، ج ۸، ص ۶۵.

تکاثُر، زینت، افراط در شهوت‌رانی و... قرار دهند،
آن را بازیچه قرار داده‌اند.^{۱۰}

خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ: در برابر دنیا، آخرت
قرار گرفته، و آخرت، خیر خواهد بود، اما نه برای
همه، بلکه برای کسانی که به وظیفه تقوایی خود
عمل کنند.^{۱۱}

أَفَلَا تَعْقِلُونَ: این فراز، مشرکان را که به زندگی
تکیه زده‌اند با خطاب توبیخی، به تعقل فراخوانده^{۱۲}
تا با مقایسه "دنایای فانی" و "آخرت خیر" در افکار
خود تجدید نظر کنند.

۱۰. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۰۱.
۱۱. روان جاوید، ج ۲، ص ۳۱۳.
۱۲. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۰۱.

*****

❖ آیه ۳۳: قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ

ترجمه: به یقین می دانیم که آنچه می گویند تو را سخت غمگین می کند. در واقع آنان تو را تکذیب نمی کنند، ولی ستمکاران آیات خدا را انکار می کنند.

تفسیر:

رسول خدا ص از تهمت های ناروای مشرکان یا از رفتارهای لجوجانه آنها، غمگین می شد^{۱۳} و این واکنش ها به خاطر این بود که آن ها، هم «دعوت» و

هم «ادعای» آن حضرت را تکذیب می کردند؛ یعنی هم خودش را دروغ گو و هم خبر آسمانی اش را دروغ می دانستند،^{۱۴} بدون آنکه حجت و دلیلی در برابر حجت پیامبر ص اقامه کنند.^{۱۵}

فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ... : خداوند در مقام تسلی رسولش می فرماید: ما از ناراحتی تو آگاهی داریم؛ آن ها در حقیقت تو را تکذیب نمی کنند، بلکه آیات مرا انکار می کنند و ریشه این انکار عالمانه، «ظلم آن ها» است.^{۱۶}

بعید نیست این فراز را این گونه ترجمه کنیم: آن ها تو را تکذیب نمی کنند، زیرا به صداقت تو و

۱۴. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۱۸.
 ۱۵. روان جاوید، ج ۲، ص ۳۱۴.
 ۱۶. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۱۸.

حقانیت دعوت تو یقین دارند؛ ولی از روی ظلم، حاضر به تسلیم نیستند؛ زیرا دعوت تو، منافعشان را به خطر می افکند.^{۱۷}

*****

❖ آیه ۳۴: وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأَوْدُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا وَ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَأِ الْمُرْسَلِينَ

ترجمه: و پیش از تو نیز پیامبرانی تکذیب شدند، ولی بر آنچه تکذیب شدند و آزار دیدند، شکیبایی کردند، تا یاری ما به آنان رسید، و برای کلمات خدا هیچ تغییردهنده ای نیست و مسلماً اخبار پیامبران به تو رسیده است.

تفسیر:

خدای سبحان در ادامه دلداری به پیامبرش در باره تکذیب مشرکان و ظالمان، می‌فرماید: از تکذیب-شان اندوهی به دل راه مده و بدان که پیامبران پیش از تو نیز تکذیب قرار شدند؛ ولی بر تکذیب و آزارها صبر پیشه کردند، تا زمانی که نصرت ما به آنها رسید؛ پس تو نیز صبر پیشه کن تا نصرت‌مان فرارسد!

لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ: «نصرت الهی پس از صبر»، سنت الهی در هر زمان و مکان، تغییرناپذیر است و حتماً به وقوع خواهد پیوست.^{۱۸}

گفتنی است، «تحریف کلام الله»، امکان پذیر است، چنان که کتب انبیای پیشین دچار تحریف شده است، ولی «تبدیل و تغییر کلام الله» که مربوط به مضمون موجود در لوح محفوظ است، امکان پذیر نخواهد بود.^{۱۹}

وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَأِ الْمُرْسَلِينَ : خداوند به رسولش می فرماید: خبر تکذیب رسولان قبل از تو و همچنین آمدن نصرت برای آنها، به تو رسیده است.^{۲۰} لازم به ذکر است که کلمه «مِنْ»، می فهماند که تنها خبر بعضی از پیامبران در قرآن آمده است.^{۲۱}

۱۹. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۳۵.

۲۰. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۳۲.

۲۱. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۳۴.

*****

❖ آیه ۳۵: وَإِنْ كَانَ كَبَرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ
 اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي
 السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى
 الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ

ترجمه: و اگر اعراض کردن آنان [از قرآن] بر تو
 گران است، اگر می‌توانی نقبی در زمین یا نردبانی
 در آسمان بجویی تا معجزه‌ای [دیگر] برای‌شان
 بیاوری [پس چنین کن] و اگر خدا می‌خواست، قطعاً
 آنان را بر هدایت گرد می‌آورد، پس زنهار از
 نادانان مباش.

تفسیر:

باز هم دلداری از پیامبر ص ادامه دارد، پس می-
فرماید: گرچه اعراض آنها بر تو سنگین است؛
لیکن هرچه تلاش کنی به حالشان سودمند نیست،
حتی اگر به زیرزمین یا برفراز آسمان روی و برای-
شان معجزاتی غیر از قرآن بیاوری، باز هم ایمان
نخواهند آورد^{۲۲}. کسانی که در برابر قرآن، که
معجزه بزرگی است، سرتسلیم فرود نمی آورند،
مسلماً معجزات دیگر آن ها را راضی نخواهد کرد.^{۲۳}

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى: برای این که
کسی توهّم نکند که خداوند قادر نیست چنان

۲۲. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۳۷.
۲۳. مجمع البیان، ج ۸، ص ۷۳.

مشرکانی را وادار به تسلیم کند، بلافاصله می فرماید:
 اگر خدا بخواهد، می تواند همه را هدایت کند. این
 فراز از آیه، دلیل دیگری بر «مختار بودن» انسان
 است، زیرا اگر خدا همه را به هدایت بکشد، اجبار
 پیش خواهد آمد و در آن صورت، اعمال خوب و
 بد انسان، تفاوتی نخواهند داشت، پس خداوند
 هدایت پذیری را در اختیار انسان ها قرار داده است.^{۲۴}

فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ : این جمله، بیان
 ارشادی نسبت به پیامبر ص است؛ یعنی اکنون که به
 واسطه اخبار غیب و معارف الهی، ابهام و جهلی
 برایت باقی نمانده است، پس صبور باش. همچنین

این جمله هشدار می‌دهد که مشرکان که گفتار و رفتارشان از جهالتشان سرچشمه می‌گیرد.^{۲۵}

*****

❖ آیه ۳۶: إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَى
يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ

ترجمه: تنها کسانی [دعوت تو را] اجابت می‌کنند
که گوش شنوا دارند و مردگان را خداوند [در
قیامت] بر خواهد انگیزد، سپس به سوی او
بازگردانیده می‌شوند.

تفسیر:

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ...: آیه، ادامه دلداری هاست و اینک دلیل اعراض مشرکان و ظالمان را بیان می- کند و می فرماید: دعوت حق را تنها زندگان می- شنوند و می پذیرند، نه عده ای که در حقیقت کور، کر و دلمرده اند. اعراض کنندگان، مردگانی هستند که توان شنیدن ندارند، پس خود را خسته نکن و غمگین مساز و تنها به وظیفه اندازی خود عمل کن.^{۲۶} کسی دعوت تو را اجابت می کند که زنده دل باشد، اینان مرده دل هستند و ایمان نمی آورند.^{۲۷}

لازم به ذکر است که میان «اجابت» و «استجابت» تفاوت است: استجابت که این آیه به آن اشاره دارد، به معنی جواب مثبت به دعوت است؛ اما اجابت به معنی مطلق جواب است؛ چه مثبت باشد چه منفی. همچنین گفتنی است که در این آیه، اعراض- کنندگان را «میت» معرفی کرده است؛ زیرا کسی که سخن حق را استجابت نکند، از حیات مفید بی بهره است و همانند مردگان است میان زنده‌ها.^{۲۸}

يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ : این مردگان، سرانجام در قیامت برانگیخته خواهند شد و در آن روز، آنچه را در دنیا انکار می‌کردند و حاضر به

شنیدنش نبودند، خواهند فهمید و بدان اقرار خواهند
کرد؛ ولی به حالشان سودمند نخواهد بود.^{۲۹}